

MÁRCIUS 15. 1880-BAN

FABÓ EDIT

KIVONAT: Az 1880-as év tavaszának sajtóanyagában még visszaköszönt az 1879-es szegedi árvíz és az azt követő újjáépítés. A katasztrófát kísérő nemzetközi segítség közrejátszhatott abban, hogy erőteljesebbé vált a magyar kultúra külföldi népszerűsítése, valamint hazai viszonylatban felerősödött a magyarosodást előnyben részesítő mozgalom. A március 15-i megemlékezéseket illetően a vizsgált politikai napilapok közül a közéletű *Pesti Napló* visszatért a megszokott, elnagyolt hírközlési gyakorlatához, *A Hon* módszeres és körültekintő kormánypárti tudósításai azt érzékeltették, hogy a szokásszerűsödő ünneplésből kikopott a forradalmi lelkület, míg az ellenzéki *Egyetértés* alkalomszerű beszámolói szerint az emlékezetben ott rejtőzik az egykori tűz. A kulturális sajtó (*Fővárosi Lapok*, *Vasárnapi Ujság*) pedig bővebben foglalkozott a történelmi közelmúlttal, naplórészletek és levelek közzétételével tette lehetővé a szellemi örökség újbóli átélését, a vele való érzelmi azonosulás fenntartását. Azaz, ahogy korábban is megfigyelhető volt, amint a politikai lapok érdeklődése csökkent a történelmi évfordulók iránt, a kulturális újságok szerkesztőségei hosszasan foglalkoztak a történelmi idők felelevenítésével.

KULCSSZAVAK: nemzetköziesítés, magyarosodás, kötelező tisztelet, szokásos emlékezés, múltórzés, egykorú dokumentumok

Az előző év szegedi árvíz-katasztrófája nemcsak az egész országot késztette összefogásra, hanem a nagyvilág is kinyilvánította támogató rokonszenvét Magyarország bajban lévő városa iránt. A romeltakarítás után beindult az újjáépítés. 1879 végére, 1880 elejére az ütemes városépítés már látványos eredményekkel szolgált, és 1883-ra be is fejeződött. A vészhelyzetben felszínre kerülő,

addig ritkán tapasztalt mozgósító tényező elvben nagyon alkalmas lett volna az összetartozás erejének országos szintű – felhőtlen – megélésére. De nem egészen így történt. A közigazgatás kérdése borzolta a kedélyeket.

Az állami adminisztráció az 1876-os vármegyerendezés után is sokak számára bonyolultnak és áttekinthetetlennek tűnt, s ebben kérdésben a kormánytöbbséget adó Szabadelvű Pártban sem volt egység. Tisza Kálmán³⁴ meg akarta tartani a történelmi hagyományokkal bíró, helyi önállóságot képviselő megyerendszert, a visszas helyzetekre pedig egyedi megoldásokat adott, azaz elhárított minden olyan törekvést, amely a központosítottabb állami ügymenet felé mutatott. Az alkalmi rendelkezések csak növelték a közigazgatás szövevényességét. Ezért mások mellett, az egységesítő adminisztrációt szorgalmazta párttársa, Grünwald Béla,³⁵ aki 1880. január 27-én erre vonatkozó indítványt nyújtott be. A betérjesztést a miniszterelnök mereven elutasította, amelynek következtében Grünwald Béla elhagyta a pártot. A lépés csak tovább morzsolta a kormánypárt erejét és tekintélyét, különösen az 1875-ben, idő előtt felmondott gazdasági kiegyezés újratárgyalásának sikertelensége után. Az elégedetlen vélemények szerint ugyanis csakis egy erős közigazgatással lehet hatékonyan fellépni Ausztriával szemben az önállósodás érdekében.

Az újságok márciusi számainak ünneptörténeti szemléje alapján politikai pártállástól függő terjedelemmel kísérték figyelemmel a március 15. emlékéhez fűződő, korábban is megjelenített eseményeket: a Petőfi Társaságot, a Petőfi-életmű³⁶ emlékét, Kossuthot,³⁷ az idős honvédeket és az újságírók nyugdíj-ügyén keresztül a sajtót is. A kormányzat által törvénnyel is támogatott magyar nyelv oktatása hangsúlyosabban hozta felszínre a magyarosodás kívánalmát.

34 Tisza Kálmán (1830–1902) arisztokrata, nagybirtokos, politikus, belügyminiszter, pénzügyminiszter, miniszterelnök, a Szabadelvű Párt elnöke, az MTA tagja.

35 Grünwald Béla (1839–1891) politikus, publicista, történész és a Magyar Tudományos Akadémia tagja. Kiváló nyugati egyetemeken végezte tanulmányait, elkötelezetten állt ki központosító megoldások és a magyarosítás elsősége mellett. – Halász Imre: A közigazgatási eszmék fejlődése Magyarországon, II. *Nyugat*, 7. (1914) 14. sz. 87.

36 Petőfi Sándor (1823–1849[1856?]) költő, forradalmár, nemzeti hős, a „márciusi ifjak” egyike.

37 Kossuth Lajos (1802–1894) államférfi, országgyűlési képviselő, pénzügyminiszter, államfő (kormányzóelnök), politikus, publicista.

Mérsékeltlen kormánypárti sajtótudósítások

A nemzeti ünnepek kapcsán a szerkesztőségek a szegedi megrázkódtatások és a szabadságharc kerek évfordulója után visszatértek korábbi tudósítói gyakorlatukhoz. A politikai sajtót továbbra is az különböztette meg egymástól, hogy milyen mértékben voltak függetlenségpártiak, azaz a kormánypárti lapok önállóságigényébe belefért az Ausztriával való egyezkedés, míg az ellenzéki újságok kitarítottak a teljes függetlenség programja mellett.

A *Pesti Napló* a tárgyilagosság jegyében újra csupán a tényközlésre szorítkozott, mint ahogy azt korábban is tette. A lap március közepén adott helyet a Petőfi Társaság esedékes felolvasóülése programelőzetésének,³⁸ s a rendezvényt később röviden ismertette.³⁹ Az újság ugyanígy tájékoztatta olvasóit az ország-szerte készülődő március 15-i megemlékezésekről,⁴⁰ és beszámolt a fővárosi egyetemisták ünnepi megmozdulásáról.⁴¹ A forradalom ünnepe után a szerkesztőség egy bécsi lapértésülésre támaszkodva megerősítette, hogy Kossuth írásai valóban napvilágot látnak magyar és angol nyelven, de előbb a német nyelvű kiadás hagyja el a nyomdát; valamint az osztrák sajtó tudomása szerint a kiadvány annyira „gyűlöletkeltően” monarchiaellenes, hogy a német kiadást a bécsi hatóság lefoglalja, s az ügyészség további lépései várhatóak.⁴² Minde mellett a magyarországi megjelenés akadálytalan, s a mű inkább a forradalmi időket idézi, viszont korának helyzetét elmarasztalással illeti, de a „történelmi érdekek” kétségtelenné teszik publikálásának szükségességét.

38 A Petőfi Társaság. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1880. március 13. [2].

39 A Petőfi Társaság. *Pesti Napló*, Esti kiadás. 1880. március 15. [2].

40 Márczius 15. uo.

41 Márczius 15. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1880. március 16. [2].

42 Kossuth iratairól. *Pesti Napló*, Esti kiadás. 1880. március 20. [2].

Kormánypárti sajtótudósítások

A kormányzati szándékok eszmei hátterét *A Hon* közvetítette, amelynek lényege szerint az akkori társadalmi, gazdasági, politikai és kulturális élet az 1848-as forradalom eredménye, de annak minél teljesebb megvalósulása a később eljövendő, kedvező időkre vár. A vizsgált márciusi hónap legelső lapszámaiban is tetten érhető a '48-as örökséget hordozó híranyag. A szerkesztőség tudósított az egykori szabadságharcos honvédek egyletének február végi közgyűléséről, amelynek ügyviteli, segélyezési és a gondoskodást kiterjesztő napirendi pontjai között szerepelt a pesti és a budai szervezet összevonása, valamint hogy az országgyűlés nyilvánítsa ki az 1848–1849-es honvédek erkölcsi elismerését.⁴³ Az 1848–1849-es szabadságharcban részt vett katonák állami nyugdíjazását többször is tárgyalta az országgyűlés, de a hatalom elvetette a nyugdíj lehetőségét, s inkább magánadományozások körébe utalta a kérdés megoldását. Bár minden alkalommal közfelháborodás kísérte a kormányok kibúvó magatartását, nem sikerült változást elérni, azonban folyamatosak voltak a jótékonyági kezdeményezések. *A Hon* is támogatta az idős katonák megsegítését, s felhívta a figyelmet a forradalom emléknapja estéjére a honvédmenház javára, a Vigadóban tervezett zenés, táncos rendezvényre,⁴⁴ s amelynek sikerességére Liszt Ferenc⁴⁵ személyes jelenléte nyújtotta a biztosítékot.⁴⁶ A továbbiakban is hírt adott a honvédegylet működéséről és megmozdulásairól.⁴⁷

A március 15-höz több szálon kötődő témakörök egyike volt a magyar nyelv használata. Az 1879-es, a magyar nyelv elemi iskolai kötelező oktatását elrendelő törvény nemcsak a nemzetiségiek körében vált központi kérdéssé, hanem

43 A budapesti honvédegyletek. *A Hon*, Esti kiadás. 1880. március 1. [2].

44 A honvédmenház. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1880. március 3. [2].; A honvédmenház. *A Hon*, Esti kiadás. 1880. március 13. [2].

45 Liszt Ferenc (1811–1886) zongoraművész, zenetanár, karmester és a 19. századi romantika jeles zeneszerzője.

46 A honvédmenház javára március 15-én tartandó nagy zene és táncszestély. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1880. március 11. [2].

47 A budapesti Honvéd-egylet. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1880. március 6. [2].

ennek nyomán újabb lendületet kapott a magyarosodás. Ennek kapcsán *A Hon* ismertette a nagyszebeni román újság álláspontját, miszerint a románoknak úgy érdemes védekezniük a kezdődő elmagyarosodás ellen, hogy csak olyan iparosok és kereskedők szolgáltatásait vegyék igénybe, akik románul is beszélnek.⁴⁸ Eközben Budapesten, a főváros közgyűlésében éppen a hivatalos magyar nyelvhasználatról hoztak egyöntetű döntést, és a többségében német nyelvű kereskedők számára a közjegyzők fordítói közreműködését ajánlották a külföldi ügyfelekkel való szerződések megkötéséhez.⁴⁹ Egy később kelt tudósítás beszámolt arról, hogy a kormányzat egy magyar származású embert nevezett ki a szamosújvári püspöki hivatal ügyintézőjének, holott az egyházszervezet kifejezetten a románok számára alapították, s ezért az „elmagyarosodást” erősítő lépést egy másik, helyi román újság erősen kifogásolta.⁵⁰ A szerkesztőség a magyarosodás önkéntes követésének két példamutató esetéről is hírt adott.⁵¹ Az egyik a fővárosi Hold utcában található anglikán egyház templomában és iskolájában történt, ahol skót származású a hitközség igazgatója és lelképásztora, de a magyar nyelvet már elsajátította, és magyar nyelvű prédikációkat tart, továbbá az ott alkalmazott tanítónők, akik korábban csak angolul és németül beszéltek, ugyancsak megtanultak magyarul, így a továbbiakban az oktatás is magyar nyelven fog folytatódni. A másik figyelemre méltó példa a híres Calderoni-féle optikai és tanszerkereskedés angol cégfőnöke, aki az előző két évben minden alkalmat megragadott a magyar nyelv gyakorlására, és némi akcentussal szintén megtanult magyarul. A magyarosodás témakörében a napilap összefoglalta egy másik újságban megjelent értekezés kimutatását, amely szerint az egyik fővárosi német és magyar nyelvű felolvasásokat szervező kör rendezvényeinek nyelvi megoszlása a korábbi 5-6 évben a magyar javára billent el, 25 százalékkal emelkedett a magyar előadások száma.⁵² A haladást lassúnak értékelték ugyan, de a folyamat egyértelmű irányba mutatott. *A Hon* hirdetésoldalainak tanúsága szerint a Petőfi-költemények új összkiadást értek meg, ezúttal

48 »Actió« a magyar nyelv ellen. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1880. március 2. [1].

49 A magyarosodás a fővárosban. *A Hon*, Esti kiadás. 1880. március 3. [2].

50 Magyarosító román pap. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1880. március 10. [2].

51 Magyarosodó angolok Budapesten. *A Hon*, Esti kiadás. 1880. március 4. [1-2].

52 Budaváros magyarosodása. *A Hon*, Esti kiadás. 1880. március 5. [2].

az olvasást is élvezetesebbé tévő, látványos illusztrációkkal.⁵³ A kötetben található képeket a korszak elsőrangú művészei készítették.

A kiegyezés utáni nemzedék a polgári Magyarország önállóságának legfőbb letéteményesét Kossuth Lajosban látta. A száműzetésben élő politikus szemmel tartotta a hazai közélet fejleményeit, és a sajtónyilvánosságnak szánt, alkalmanként megküldött leveleiben a függetlenség eszméjének lelkiismereteként szólalt meg, amellyel pedig táplálta a végső győzelem halvány reményét. A rendkívül népszerű, egykori államférfi gondolataira még *A Hon* is felfigyelt, ezért a szerkesztőség is megragadta az alkalmat, hogy tudósítson Kossuth Lajos iratainak külföldi kiadásáról, és további részleteket osszon meg a nagyközönséggel: közölte a német fordító nevét, és egy angol lapvéleményre alapozva megszéllőztette, hogy a magyar politikus levelei számos magas rangú személlyel titokban lezajlott tárgyalás részleteit is tartalmazzák.⁵⁴ Sőt, valószínűsíthetően a magyar nyelv oktatása miatt a napilap a címdalton teljes egészében közreadta a „turi-ri remete” pozsonyi német kiadójához intézett sorait, amelyben megindokolta a nyelvi ellentétektől mentes polgári egységbe vetett, töretlen bizalmát, hiszen e téren éppen a magyarországi németek győzték meg ismét nem is olyan régen.⁵⁵

„»Noha még mindnyájan nem beszélünk magyarul, érzelmünkben mégis oly jó magyarok vagyunk, mint bárki más a hazában!« E biztositással s egy szivből jövő »éljen«-nel a hazára, végződik Sopron német polgárainak barátságos levele, a melylyel az engem esetleg denacionalizáló törvény alkalmából engem nemrég benső hálára köteleztek. Valóban azt mondhatták volna, hogy sokkal jobb magyarok, mint azok nagy száma, kik nyelvük szerint, de sajnos csakis nyelvük szerint még magyarok. A derék soproniak ezen érzelme teljesen megfelel azon tapasztalásnak, melyet Magyarország német polgárainak hazafias érzelmeiről a megpróbáltatásnak nehéz éveiben alkalmam volt szerezni s mely vihartól hányt életemnek legkellemesebb emlékei közé tartozik.

53 *A Hon*, Reggeli kiadás. 1880. március 11. [4].

54 Kossuth iratainak. *A Hon*, Esti kiadás. 1880. március 2. [2].

55 Kossuth levele. *A Hon*, Esti kiadás. 1880. március 5. [1].

Mert tény, hogy a mint az 1848–49ki években a magyar szabadságnak a német elnyomástól való megmentésére vagyont és vért kellett áldozni, Magyarország németajku polgárai (az erdélyi szászok kivételével) hű hazaszereteten, hazafias elszántságban és áldozatkészségben sokaknak például szolgáltak s senki mögött nem állottak. Ők tetteikkel bizonyították be, hogy ámbár azon nyelvnek ismerete, mely a nemzet történeti jellegének s állami individualitásának tipikus ismertető jele, – minden bizonynyal igen kívánatos s igen fontos, mégis a nyelvegység a politikai egységnek sem nem egyedüli, sem nem legerősebb köteleke. [...]

A polgári egységnek, a magyar hazához való hű ragaszkodásnak ugyan az a nézete ez, a melylyel Sopron német polgárai engem nemrég megörvendeztettek.

E nézetek felbátoritnak reménylenem, hogy Magyarország német olvasó közönségénél talán nem fognak kedvezőtlen fogadtatásra találni [...].”

A nyelvi különbözőségek áthidalásául szolgált a különböző irodalmak fordítása, amelynek egyik fő csapását a Petőfi-művek tolmácsolása képezte. Ezért *A Hon* olvasói értesülhettek Petőfi összes műveinek német nyelvű, füzetekben megjelenő kiadásának elindulásáról, s bár a műfordítások színvonala hullámzó, ám ez nem csorbította a kezdeményezés jelentőségét.⁵⁶ Emellett egy antológiában a magyar irodalom más nagyságait is elérhetővé tették németül, azonban az átültetések nem mindig tükrözték megfelelően az eredetit, ezért a korabeli irodalmár az idegen szavak mellőzését javasolta, valamint hiányolta az értelmezéshez szükséges bevezetőt és a kritikai megjegyzéseket.⁵⁷ A lap beszámolt arról is, hogy az irodalmi és kulturális kapcsolatok felnyúltak egészen északra is, hiszen ifjabb Szinnyei Józsefet⁵⁸ kitüntetett érdeklődéssel fogadták Finnország-

56 Petőfi összes művei németül. *A Hon*, Esti kiadás. 1880. március 1. [2].

57 Reviczky Gyula: Magyar költők átültetése. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1880. március 10. [1]. – Reviczky Gyula (1855–1889) író, költő, a Petőfi Társaság tagja.

58 Ifj. Szinnyei József (1857–1943) nyelvész, egyetemi tanár, a Magyar Tudományos Akadémia tagja és a Budapesti Egyetem Bölcsészettudományi Karának dékánja.

ban, ahol a házigazda magyarul köszöntötte, a vendég pedig finnül mondott beszédben viszonzta a figyelmességet, végül eljátszották a *Rákóczi-indulót*.⁵⁹

A polgárosodás menetének fontos csatornáját jelentette a sajtó. Magyarországon először az 1848. március 15-ét követő törvényekben mondták ki a sajtószabadságot, ezért az újságírás szorosan kötődik a forradalom emlékéhez. A rendelkezés az 1867. évi kiegyezés után újból életbe lépett. A *Hon* március eleji hírei között szerepelt egy sajtóper, amely szerint a bíróság elé idézett szerkesztő, Szini Károly⁶⁰ politikai lapot indított az 1880-as év elejétől fogva, azonban nem fizette be az ilyenkor szabályszerű illetéket, s ezért négyheti fogságra ítélték, a fellebbezést elutasították, és a büntetés végrehajtását azonnal megkezdték.⁶¹ Az újságírás kenyérkereső hivatássá vált, megalakult szakmai szervezetük, az Újságírók Egylete. A társaság az 1860–1870-es években nagy vacsorákat és összejöveteleket tartott március 15-e alkalmából, az 1870-es évek végétől azonban már elmaradtak az ilyen ünnepi esték.⁶² Az újságírói lét anyagi megalapozottságának ügye az 1880-as évekre túlmutatott a munkadíj kérdésén, a nyugdíjas évek biztonsága is látótérbe került. Erről tanúskodik *A Hon* hasábjain az 1880. február végén megjelent értekezés a hírlapírói nyugdíjintézetről Kőváry László⁶³ tollából.⁶⁴ A törekvés visszhangra talált az Írók és Művészek Társaságánál, hiszen ezügyben keresték a kapcsolatot a hírlapírókkal.⁶⁵ Azonban az írórtársadalom még rászorult a különféle gyűjtésekre,⁶⁶ ahogy az *A Hon* tudósításaiból is kitéjt, hiszen március közepe felé egy zenés, táncos estét hir-

59 Magyar társaság Finnlandban. *A Hon*, Esti kiadás. 1880. március 10. [2].

60 Szini Károly (1829–1896) kántortanító, író, publicista, szerkesztő és folklorista.

61 Szini Károly. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1880. március 3. [2].

62 Az ünnephez kapcsolódó sajtóforrások gyűjtése során az 1870-es évek végén már nem került elő idevonatkozó – újságírói rendezvényekről szóló – tudósítás. Az időszakot összegző kötet Fabó Edit „A hazáért és egymásért. Nemzeti ünnepeink az 1870-es évek végén” címmel 2022-ben jelent meg a Magyarországtudó Intézet kiadásában.

63 Kőváry László (1819–1907) történész, statisztikus, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja. Behatóan foglalkozott a biztosítás témakörével.

64 Kőváry László: A hírlapírói nyugdíjintézet. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1880. február 28. [6].

65 Az írók és művészek társaságának. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1880. március 28. [2].

66 Az írói segély-egylet. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1880. március 11. [2].

ettek az írók megsegélyezésére,⁶⁷ amely nagy tetszést aratott.⁶⁸ A napilap hasábjain ezen túlmenően megjelent a francia újságírók éves közgyűléséről szóló tudósítás is.⁶⁹ A hazai hírlapírók egyeztetést folytattak a külföldi sajtótermékek magyarországi árusításának szabályozásáról.⁷⁰

A március hónap 1880-ban a szegedi árvíz egyéves évfordulója miatt is különleges volt. A *Hon* munkatársa, Egyesy Géza a tragédia évfordulója előtti napon a tárcarovatban foglalta össze az 1879-ben történt pusztulás mértékét és az újjáépítésben elért eredményeket.⁷¹ Az újságíró többek között leírta, hogy csak Szent István napjára tudták helyreállítani a város valamennyi közlekedési útvonalát, de közben erősebb gátat emeltek, s az újjáépítésnek köszönhetően az élet lassan visszatért, majd végezetül idézte a királyi szándékot, amely szerint „Szeged nem csak lesz, de szebb lesz, mint volt valaha!”. A természet sem maradt adósa az évfordulónak, végtelen ereje ezúttal a Maros jeges árjában mutatkozott meg, amely ostromolta a Tiszát Szegednél. A rettegett veszedelem 13-ára elhárult, azonban a kanyarós megbetegedések kezdtek járványszerűen terjedni.⁷²

A *Hon* szerkesztősége a március 15-i ünnep reggelén is közzétette a nap kiemelt eseményeit, amelyek közül hármat is az évfordulónak szenteltek: a VI. kerületi polgári kör emlékestjét, amelyen Schwarz Gyula⁷³ tartott beszédet, a honvédmeház javára megrendezett vigadóbeli táncstét, és az egyetemi ifjúság zarándoklatát a Kerepesi úti temetőbe, de a horvát fiatalok is táncstélyt rendeztek.⁷⁴ Ám még az azt megelőző este bonyolították le a Petőfi Társaság ülését, de az esemény összefoglalója már az újság ünnepnapos esti lapszámának címdalán szerepelt.⁷⁵ A forradalom lánglelkű költőjének nyomában az iro-

67 A magyar írók segélyegyesülete. A *Hon*, Reggeli kiadás. 1880. március 6. [2].

68 A magyar írók segélyegyesülete. A *Hon*, Reggeli kiadás. 1880. március 14. [2].

69 A francia hírlapírók gyűlése. A *Hon*, Esti kiadás. 1880. március 12. [1].

70 A hírlapírói egyesület. A *Hon*, Esti kiadás. 1880. március 26. [2].

71 Egyesy Géza: A szegedi vész évfordulója. A *Hon*, Reggeli kiadás. 1880. március 11. [1–2]. – Egyesy Géza (1844–1924) újságíró, a Magyar Távírási Iroda egyik megalapítója.

72 – y. -: Szegedről márcz. 12-ről. A *Hon*, Esti kiadás. 1880. március 15. [2].

73 Dr. Schwarz Gyula (1839–1900) államtudományi író, történész, jogtörténész, művelődéspolitikus, egyetemi tanár, országgyűlési képviselő, a Magyar Tudományos Akadémia és számos külföldi tudományos társaság tagja.

74 Napirend márcz. 15-én. A *Hon*, Reggeli kiadás. 1880. március 14. [2].

75 A Petőfi Társaság felolvasó ülése. A *Hon*, Esti kiadás. 1880. március 15. [2].

dalmat ápoló testület az 1870-es évek végétől szívesen kalandozott az egzotikus Keleten. Így 1880-ban a perzsa költő, Firdauszi⁷⁶ *Királyok könyvének* részleteivel ismerkedtek meg, és bemutatták néhány, akkor népszerű alkotó lírájának újabb darabjait. A szerkesztőség a nevezetes napról szóló hírek krónikájában előbbre vette a honvédmeház megsegítésére rendezett műsoros jótékonysági est beszámolóját, amely tartalmazta a rangos művészeket és előadásait, fogadtatásukat és sorrendjüket.⁷⁷ Alább pedig egy hírlapírásról szóló felolvasás kapott helyet,⁷⁸ melynek ismertetése alapján Neményi Ambrus⁷⁹ a fiatal kereskedőknek bevezetesként felvázolta az angol és a francia sajtó történetét, s korukra térve kezdeményezésre biztatta hallgatóit a hírek világában, azonban elítélte a szenzációhajhász botránylapokat, és hangsúlyozta annak jelentőségét, hogy hogyan azonosul az újságíró a közönség szellemével és gondolkodásmódjával. Végül a hazai lapokról megállapította, hogy egyrészt a szerkesztőségek nagyon megszorodtak, másrészt többségében politikai jellegűek, vagy pártokhoz kötődnek, illetve kis pártokhoz tartoztak. Mindezzel együtt kifejezte reményét, amely szerint a nemzet előbb-utóbb megszokja, hogy a közélet nem csak a politikát fogja jelenteni. Ezt követte a horvát ifjak vigasságáról szóló tudósítás, amely szerint a rendezvény legalább annyira magyar szellemű volt, mint horvát, ugyanis az egybegyűltek a magyar és horvátországi ínségesek javára adakoztak.⁸⁰ A *Hon* belső oldalára került a fővárosi egyetemisták megemlékezése.⁸¹ Bár a lap az ünnep előtti nap felhívta a figyelmet a fiatalok tervezett temetői kivonulására közzé téve a koszorúszalagok feliratát: „A jogász segélyző egylet Forinyák Gézának”, „A testvér egyetem ifjúsága. A nemzet vértanuinak”.⁸² Mégis a koszorúzás beszámolóját áthatotta a visszafogott mélabú, hiszen a szemtanú hiába kereste a valamikori lelkesedést, komolyságot és őszinteséget, s úgy látta, hogy az akkori fiatalság nemzedéke már csak

76 Firdauszi (vagy Firduszi) Abul-Kaszim Manszúr (931?–1027?) perzsa költő, akinek a királymondákból szőtt epikus perzsa története világirodalom gyöngyszeme lett.

77 A honvédmeház. A *Hon*, Reggeli kiadás. 1880. március 16. [2].

78 Felolvasás. uo.

79 Dr. Neményi Ambrus (1852–1904) politikus, újságíró.

80 A fővárosi »horvát ifjak«. uo.

81 Márczius tizenötödikének. A *Hon*, Reggeli kiadás. 1880. március 16. [3].

82 Márczius tizenötödikét. A *Hon*, Reggeli kiadás. 1880. március 14. [2].

a nekik kirótt, szokásszerű ünnepre szállingóztak ki alig százötvenen. Felkeresték Forinyák Géza⁸³ és Woronieczki⁸⁴ sírját, Batthyány Lajos⁸⁵ mauzóleumát és a vértanúk sírhalmát, elhangzottak a szónoklatok, amelyek előtt és után néhányan elénekelték a *Szózatot*. A fiatal emberek örültek jelenük boldogságának, és áldották ugyan a régiéket, de mégsem sikerült méltó módon megemlékezni róluk.

Március 15. után az ünnepnek szinte alig volt utóhangja *A Honban*, inkább a kapcsolódó témák kerültek terítékre. De a riadalmat keltő március 12-i szegedi hírek miatt a szerkesztőségnek mindenekelőtt a legfontosabb az volt, hogy a Szeged városáért és környékéért végzett, kormányzati erőfeszítéseket egy vezércikkben – a megismételt uralkodói jelmonddal („Szeged szebb lesz, mint valaha volt!”) – újból tudatosítsa a közvéleményben.⁸⁶ Az ünnepután azonban mégis feltűnt egy érdekesség a lap hasábjain, ugyanis éppen a nemzetiségiek egyikénél, a szerbeknél jelent meg egy, a magyar politikát dicsérő eszmefuttatás, amelyet az első oldalon tettek közzé.⁸⁷ Az újvidéki szerző példának állította azt, ahogyan a magyarok tudnak politikailag „representálni”, amellyel a hátrányt is előnyükre képesek fordítani, hiszen a szabadságharc leverése után megnyerték a külföld rokonszenvét, vagy a szegedi árvíz okozta veszteség orvoslásáért is sikeresen léptek fel, míg náluk egy hasonlóan megesett katasztrófa áldozatait már el is felejtették, és senki sem tett értük semmit. A cikk írója végezetül tanulságként levonta, hogy a környező népek kevésbé hatékony cselekedetei is a magyaroknak kedveznek. *A Hon* oldalain a márciusi hónap vége felé már gyakrabban kerültek elő a honvédmenház javára rendezett műsoros est visszhangjai, bevétele, az adakozók névsora,⁸⁸ vagy a honvédek egyleti életé-

83 Forinyák Géza (1841–1860) joghallgató, akit az 1860. évi (tiltott) március 15-i megemlékezések során egy karhatalmi golyó eltalált, s a sebesülés következtében később elhunyt. Halálának körülményei hosszú évekig a köztudatban. A kiegyezés után az ő sírjánál is lerotta kegyeletét az egyetemi ifjúság.

84 Woronieczki, Mieczysław (1825–1849) katonatiszt, a szabadságharc egyik alezredese.

85 Gróf Batthyány Lajos (1807–1849) Magyarország első miniszterelnöke, az 1848–1849-es szabadságharc vértanúja.

86 Szeged újjáalkotása. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1880. március 17. [1].

87 »A magyar nemzet tulajdonsága.« *A Hon*, Reggeli kiadás. 1880. március 20. [1].

88 A honvédmenház javára rendezett zene és táncszertély. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1880. március 20. [3].; A honvédmenház javára. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1880. március 27. [3].

nek időszerű gondolatai.⁸⁹ A '48-as becses ereklyék tárgyában egy debreceni olvasó megírta az újságnak, hogy az 1848-as minisztériumot ábrázoló könyvomból egy példány az ő birtokában is van.⁹⁰ A napilap tudatta, hogy Kossuth iratának magyar és angol kiadása egyidőben jelenik meg, s a késedelmes német kiadásnak pedig semmiféle rendőri furfang sem vethet gátat.⁹¹ A hónap elején felbukkanó finnországi hírek is következett a folytatása, hiszen az odalátogató ifj. Szennyey Józsefet és finn menyasszonyát egyéb, a két nép kölcsönös elismeréséről és barátságáról tanúskodó gesztussal halmozták el.⁹²

A szerkesztőség ezen túlmenően, az irodalmi emlékezet terén, megosztotta értesüléseit Petőfi egyik, Magyarországon is megbecsült fordítójáról,⁹³ de helyet adott az előkelő olasz nyelvész, Giuseppe Gasparo Mezzofanti⁹⁴ 1844-ben mondott véleményének a magyar nyelvről, amely szerint a görög és az olasz nyelv után a magyart tartotta verselésre a legalkalmasabbnak, s ezért úgy gondolta, hogy a magyarok között hirtelen nagy költők fognak feltűnni.⁹⁵ A megállapítás azonban már a maga korában visszaigazolódott, hiszen – csak *A Hon* beszámolója alapján – Petőfi Sándor és Arany János⁹⁶ műveivel már a külföld is megismerkedhetett: Petőfit még kínai nyelvre is lefordították,⁹⁷ Arany *Buda halála* című eposzának német fordítása kapcsán pedig egy német irodalomtörténeti szaksajtó közölt magasztaló sorokat.⁹⁸ Az Arany-művek közlése azonban itthon eseményszámának számított,⁹⁹ amelyhez a napilap főszerkesztője, Jókai Mór¹⁰⁰

89 A Budai-óbudai honvédegyelet. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1880. március 24. [3].

90 Szabady Pál. *A Hon*, Esti kiadás. 1880. március 24. [2].

91 Kossuth. *A Hon*, Esti kiadás. 1880. március 20. [2].

92 Magyar- finn barátság. *A Hon*, Esti kiadás. 1880. március 24. [2].

93 Petőfi neves olasz fordítója. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1880. március 18. [2].

94 Mezzofanti, Giuseppe Gasparo (1774–1849) olasz bíboros, több nyelven beszélő nyelvész, a Magyar Tudományos Akadémia tagja.

95 Mezzofanti a magyar nyelvről. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1880. március 22. [2].

96 Arany János (1817–1882) költő, író, nyelvész, tanár, újságíró, tanár, a Kisfaludy Társaság igazgatója, a Magyar Tudományos Akadémia tagja és főttkára – Petőfi Sándor egyik legjobb barátja.

97 Petőfi – kínai nyelven. *A Hon*, Esti kiadás. 1880. március 31. [2].

98 Buda halála. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1880. március 27. [2].

99 Arany Jánostól. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1880. március 28. [2].

100 Jókai Mór (1825–1904) író, a „márciusi ifjak” egyike, országgyűlési képviselő, főrendiházi tag, a Magyar Tudományos Akadémia igazgató-tanácsának tagja.

is csatlakozott egy személyes hangvételű, adomázó visszaemlékezéssel, amely a költőóriásnál és egyben a jó barátnál tett fiatalkori látogatásról szól.¹⁰¹

A *Hon* szerkesztősége a hónap vége felé egy különleges irodalmi szöveggel lepte meg olvasóit. Ugyanis a fiatalon elhunyt, szentimentalista költészet egyik alakjától, Ányos Páltól¹⁰² adták közre a *Magyarok* című verses gondolatsorát, amelyben a magyar sorsról hozott végkövetkeztetése szerint az erkölcsös ember (férfi) jutalma a szabadság és boldogság.¹⁰³

Ellenzéki sajtótudósítások

Az 1880. esztendőben a teljes függetlenséget pártoló, ellenzéki oldalon azonban egyáltalán nem volt érzékelhető az 1879-es év nagy áradása utáni eszmélés és újrakezdés támogatása, vagy akár az erőfeszítés elismerése, holott az előző évben még voltak a bajban való összefogásra utaló megnyilatkozások, viszont általános figyelem kísérte a fejleményeket. A kormányzattal szemben kritikus *Egyetértés*ben a mindennapokban előforduló ügyek miatti elégedetlenség és háborgás jellemzőbb volt, s természetesen minden olyan történést közvetített, amely a függetlenedés irányába mutatott. S mégis, a szerkesztőség az ide tartozó magyar nyelvhasználat kérdésének részleteivel, érdekes módon, nem foglalkozott, de teljes egészében tudósított arról a fővárosi közgyűlésről, amely a magyar nyelv hivatalosságát erősítették meg.¹⁰⁴

Az újságban a korábban is részletezett, a március 15-i ünnephez tartozó tárgykörökben – úgymint Petőfi emléke, a Petőfi Társaság, az idős egykori honvédek, a sajtóügy – jelentős hangsúlyeltolódás mutatkozott a honvédegyletek és a sajtószabadság témakörének javára. A márciusi lapszámok legelső, 1848–1849 emlékéhez kötődő tudósítása is az egykori honvédek közötti belviszályról árulkodott. A két budapesti egylet egyesülése miatt új vezetőség megválasztá-

101 Jókai Mór: Egy nap Arany Jánosnál. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1880. március 30. [1].

102 Ányos Pál (1756–1784) pálos szerzetes, tanár, a szentimentalista költészet egyik művelője.

103 Ányos Pál: Magyarok. Közli Dr. [Mártra]i Ernő] Ompolyi M. Ernő. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1880. március 26. [1–2]. – Mátra]i Ernő (1846–1897) bölcsész, hírlapíró.

104 A főváros és a magyar nyelv. *Egyetértés*, 1880. március 3. [3].

sára készültek, ám ennek lebonyolítása körül kisebb torzalkodások adódtak,¹⁰⁵ amelyeket később végül is lerendeztek.¹⁰⁶ A napilap részrehajlás nélkül beszámolt a megtartott tisztségviselő-választásról,¹⁰⁷ ám a vesztes jelöltek utólagos megjegyzéseikkel még egy rövid ideig fenntartották a békétlenséget.¹⁰⁸

A másik, méltatlankodásra okot adó kérdés a sajtót érintette. Ugyanis a bécsi hatóságok nem engedélyezték a magyar időszerzők kiadványainak ausztriai árusítását.¹⁰⁹ Az eljárás miatt a hazai német nyelvű újságok egyike (*Pester Journal*) tiltakozását fejezte ki, hiszen a német kiadványok magyarországi terjesztése akadálytalanul történhetett.¹¹⁰ A felemás bánásmódot a bécsi szerkesztőségek is szóvá tették, mire az illetékes hivatalok – ma ún. joghézagos, „vonatkozó rendelkezés híján” – magyarázatot adtak, s az *Egyetértés* tudni vélte, hogy miniszteriális szinten is próbáltak intézkedni.¹¹¹ Azonban itthon a magyar kormányfő is módosítani kívánta a sajtótörvényt, mellőzve annak indoklását. A rendelkezés megkülönböztette volna a politikai vétséget és a magánjellegű sérelmet. S ezt erősen támadta – főként az ellenzéki sajtó, köztük – az *Egyetértés*, hiszen lehetetlennek tartotta az ügyek különválasztását politikai és privát természetűre.¹¹²

„Tizenöt esztendőnek keserű küzdelme kellett ahhoz, hogy a sajtószabadság a nemzetnek tulajdonába menjen át. Meg kellett ezért küzdeni Béccsel és meg kellett ezért küzdeni a csökönőség hátra néző szomorú lovagjaival. 1832-től 1848-ig tartott e küzdelem, melyben a zászlót mind végig Kossuth Lajos tartotta kezében. [...] De végre diadalmaszkodott az. A 48-iki nagy nemzeti lelkesedésnek legelső óhaja, legelső

105 A Budai-ó-budai. *Egyetértés*, 1880. március 2. [3].

106 Honvédegylet. *Egyetértés*, 1880. március 5. [2].; Honvédegylet. *Egyetértés*, 1880. március 6. [3].; Honvédegylet. *Egyetértés*, 1880. március 7. [2].; A budai-ó-budai honvédegylet volt tagjai. *Egyetértés*, 1880. március 24. [3].

107 L-k.: A budapesti Honvédegylet. *Egyetértés*, 1880. március 8. [3].

108 A budapesti honvédegylet. *Egyetértés*, 1880. március 14. [2].

109 Ausztria és a magyar sajtó. *Egyetértés*, 1880. március 13. [2].; A magyar sajtó és az osztrák hatóságok. *Egyetértés*, 1880. március 17. [2].

110 A magyar sajtó és a bécsi hatóságok. *Egyetértés*, 1880. március 18. [2].

111 Ausztria és a magyar sajtótermékek. *Egyetértés*, 1880. március 20. [2].

112 Szóljunk Önmagunkról. *Egyetértés*, 1880. március 5. [1].

kívánata, legelső parancsa a sajtószabadság volt. S e parancs előtt meghajolt király és országgyűlés egyaránt. Állott a sajtó szabadsága, míg állott a nemzett szabadsága. Együtt virágzott és együtt hervadozott mind a kettő. Az új alkotmányos korszak kormányai 67-től kezdve tisztelték ezt. Ugy látszik, Tisza Kálmán most már nem akarja tisztelni sem ezt a szabadságot, sem az előtte volt kormányoknak e szabadság iránti tiszteletét. A Batthyány-kormány alatt a sajtószabadság első szava volt: »Talpra magyar!« A Tisza-kormány alatt, ha minden úgy történik, mint ő akarja, utolsó szava ez lesz: »Hasra magyar!«”

A vitriolos hangvétel nemcsak az újság merészségéről árulkodott, hanem a miniszterelnök egyre olvadó tekintélyére is utalt, amelyet később a Grünwald Bélával való parlamenti pengeváltások csak még inkább meggyengítettek. Egy ilyen csörte éppen március 15-én történt, amelyről a napilap is tudósított.¹¹³

Mindemellett az ellenzéki újság a kormánypárti lappal egyidőben, a hó elején, szintén közreadta Kossuth Lajosnak a pozsonyi német kiadójához intézett levelét.¹¹⁴ Néhány nap múlva pedig Görgei Artúrtól¹¹⁵ a világosi fegyverletétel után az egyik ezredeshez írott sorainak magyar fordítását, amelyben döntése érveit ismertette.¹¹⁶

„A meghódolás feltétlen volt; ettől eltekintve, az orosz császári hadsereg részéről valóban lovagias bánásmódban részesültünk. Mindezek után, kedves barátom, el kell ismerned a következőket: 1. Hogy a további küzdelem oly túlnyomó erővel szemben, mint az egyesült osztrák–orosz hatalom, eredménytelen lett volna. 2. Hogy a fegyverletétel ily körülmények közt nem volt gyávaság, mert akkor csapataim nem tették volna. 3. Hogy minden jellemes férfúnak, a ki Magyarország igaz ügyéért fegyvert ragadott, kötelessége azt letenni, mihelyt világos lett,

113 A mai ülés – márcz. 15. *Egyetértés*, 1880. március 16. [1].

114 Kossuth egy német levele. Pozsony, márcz. 4. *Egyetértés*, 1880. március 14. [2].

115 Görgei Artúr (1818–1916) vegyész, 1848–49-ben honvédtábornok, hadügyminiszter, a honvédség fővezére.

116 Görgeynek egy levelét. *Egyetértés*, 1880. március 7. [2].

hogy a további harcz Magyarországot és népeit még mélyebb nyomorúságba sülyesztené, legkisebb kilátás nélkül arra, hogy a mi elveszett, ismét visszavárható legyen.”

A forradalmi évforduló előnapjához érve az *Egyetértés* vezércikke az akkori hatalmat ostromozta, miszerint a nagy idők emlékezete „rettenetes hazugsággá lett”, amelyre a „vak feledés sötétsége” ült, és amelyet szemfényvesztő szerencsevadászok lovagoltak meg, ezért harcot hirdetett.¹¹⁷

„Márczius tizenötödike a felszabadult szellemek nagy esküjének volt napja, hogy rabok többé nem lesznek. És a kik hiven emlékszünk a napra, mindnyájan kell, hogy megesküdjünk az örök igazságra. Közöttünk és ellenfeleink között nem lehet csak harcz élet és halálra a diadal napjáig. Eltörölhetik azt a sajtószabadságot, melyet márczius 15-én nyert először a nemzet, nem lesz sem béke, sem fegyverszünet, de kivont karddal törünk előre.”

Az újság ünnepnapi vezércikke mégis inkább a szegedi munkálatokat tárgyaló értekezletről adott összefoglalót,¹¹⁸ s március 15-e emléke csak az Újdonságok rovatban szerepelt úgy, hogy valójában az 1860-as megtorolt, Kerepesi úti temetőbeli koszorúzást idézte meg. A forrást ezúttal Toldy Ferenc¹¹⁹ akkor kiadatlan naplója szolgáltatta. A tudós szemtanúként rögzítette Forinyák Géza megsebesülését, és utolsó útját.¹²⁰ A nemzeti ünnep másnapján megjelentetett, feszesen tárgyilagos leírás az egyetemisták megemlékezésének sokkal emelkedettebb felhangot teremtett annál a beszámolónál, amely a *Honban* jelent meg

117 Mezei Ernő: Emlékezet nagy napja. *Egyetértés*, 1880. március 14. [1]. – Mezei Ernő (1851–1932) hírlapíró, országgyűlési képviselő, a Petőfi Társaság tagja.

118 Szeged ujjáalkotása. *Egyetértés*, 1880. március 15. [1].

119 Toldy Ferenc (1805–1875) irodalomtörténész, kritikus, egyetemi tanár, a Magyar Tudományos Akadémia tagja, a Kisfaludy Társaság igazgatója, másodelnöke. Munkásságával lerakta a magyar irodalomtörténet tudományának alapjait.

120 Husz évvel azelőtt. *Egyetértés*, 1880. március 15. [1–2].

az eseményről.¹²¹ A forгатókönyv összefogottabb és fegyelmezettebb, mint azt az olvasó a kormánypárti lap közvetítése alapján feltételezné.

„Mintegy 150-en voltak jelen a testvéregyetem ifjúsága közül, de impozáns menetet képezett a hozzájuk csatlakozó polgárság. A legszebb rendben értek a temetőbe, a hol már ellepte néhány száz ember a meglátogatandó sírok környékét.”

A hallgatóság többször megéljenezte és helyeselte a szónoklatokat, elhelyezték a koszorúkat, és elénekelték a *Szózatot*. Az esemény összefoglalója az elhangzottakból és a lengyel hős sírjánál tett szónoklatból a szabadság gondolatát tartotta kiemelendőnek:

„Ha szép – ugymond – a saját szülötte-földért ontani vért, – mennyivel szebb a szabadság eszméjéért máshol is meghalni tudni, s mennyivel inkább érdemes az itt nyugvó a mi hálánkra és kegyeletünkre.”¹²²

A Függetlenségi Párt társasága pedig délben fehérasztalnál mondott pohárköszöntőket a szabadsajtóra, a honvédségre, az egykori hősökre és természetesen Kossuthra, akit már nagyon vártak – „Kossuth Lajos, isten hozott!” – sóhajával, majd végül elküldték neki az elmaradhatatlan távítatot.¹²³ A honvédmenház javára rendezett jótékonyági műsoros est részletes beszámolójában az újságíró sajnálta, hogy csak feleannyian jelentek meg, mint az lehetséges lett volna, az előadások is halványak voltak, viszont Blaha Lujzának¹²⁴ fergeteges sikere volt.¹²⁵ A rendezvény bevétel összegét is közzétették.¹²⁶ Az *Egyetértés* is beszámolt a taglétszámban és vagyonban egyre gyarapodó kereskedő ifjak március 15-i közgyűléséről, de abból nem derült ki az, ami a *Honbeli* közleményben

121 K-y: Március 15-ike. *Egyetértés*, 1880. március 16. [2].

122 Ua.

123 K-y: Az országgyűlési függetlenségi párt. uo.

124 Blaha Lujza (1850–1926) színésznő, a „nemzet csalogánya”.

125 K-y: A honvédmenház. *Egyetértés*, 1880. március 16. [2].

126 A honvéd menedékház javára. *Egyetértés*, 1880. március 19. [2].

szerepelt, nevezetesen hogy Neményi Ambrus hírlapi tárgyú előadásával kapcsolódtak a nemzeti ünnep emlékéhez, azt viszont kiemelték, hogy az elnök nyitóbeszédében a magyar nyelv művelésére fektette a hangsúlyt.¹²⁷

A napilap ünneputós híryanagába került be a Petőfi Társaság felolvasóest-jének összefoglalója,¹²⁸ amikor lassan szállingózni kezdtek a vidéki megemlékezésekről szóló tudósítások. A szombathelyiek vacsorára gyűltek, s a társaság az ország négy különböző pontjáról is kapott üdvözlő sürgönyt, majd ők is elhatározták a Kossuthnak címzett köszöntő táviratot, végül kifejezték a zsidók megbecsülését.¹²⁹ A Zemplén megyei Petrahón a református gyülekezet is csatlakozott a megemlékezéshez, reggel saját énekkaruk közreműködésével ünnepi istentiszteletet tartottak, az iskolára kitértek a nemzeti színű zászlót, és délután a tanteremben vacsorát adtak, ahol hálatelt szívvel emlegették Kossuth Lajost, elénekelték a *Szózatot*, befejezésül hajnalig mulattak.¹³⁰ Nagyvárad bálozó polgársága és ifjúsága táviratilag üdvözölte „a nemzet nagy száműzöttjét, kit a magyar szívből száműzni nem lehet soha.”¹³¹ Békéscsabán az egyházi és világi polgárok közösen ültek vacsorához, nyitásként elénekelték a *Himnusz*t, felolvastak egy sürgönyt, szavaltak, szónokoltak, megéljeneztek Kossuth Lajost, felidéztek a szabadságharc dicső katonáit, és végül egy tót gazda tiszta magyarságú beszédét is szívesen hallgatták.¹³² A nagykörösi dalárda is bált szervezett az ünnepnap estéjére a helyi Polgári Kör termében.¹³³ A kassaiak egy vendéglőben gyűltek össze díszes vacsorára, ahol a „márciusi nagy eszmék” európai térhódítására és az egykori hősökre koccintottak.¹³⁴ Miskolcon az ifjak és a honvédegyleti tagok fáklýsmenettel vonultak a temetőbe egy szabadságharcos sírjához.¹³⁵ Székelyudvarhelyen a nőegylet gondoskodott az alkalomhoz illő műsoros, zenés,

127 A budapesti kereskedő ifjak társulata. *Egyetértés*, 1880. március 16. [2].

128 L-k: A Petőfi-Társaság. *Egyetértés*, 1880. március 17. [6].

129 Márczius 15-ike. *Egyetértés*, 1880. március 19. [5].

130 Uo.

131 Uo.

132 Uo.

133 A nagykörösi dalárda. *Egyetértés*, 1880. március 14. [3].

134 Márczius 15-ike. *Egyetértés*, 1880. március 20. [6].

135 Uo.

táncos vigasságról.¹³⁶ Szolnokon az ottani csata emlékművéhez járultak, este pedig lakomát rendeztek. A szerkesztőség azt is közreadta, hogy Orosházán, Mezőberényben, Kiskunhalason ugyancsak tartottak ünnepeket, de részletekről nincs tudomásuk.¹³⁷

Az ünnep utóhangjai között egy különleges esemény bukkant fel, ugyanis megjelent a francia történész, Édouard Sayous¹³⁸ a magyar történelemről írott (*A magyarok egyetemes története* című) művének magyar fordítása. Az *Egyetértés* könyvismertetőjéből¹³⁹ tudható többek között, hogy a tudós 1867-ben kezdett magyarul tanulni, s utána elmélyült a magyar irodalomban és történelemben, majd Franciaországban e tárgyban tartott előadásai során érdeklődést tapasztalt a közönség részéről, és maga is hiányolta a megfelelő francia nyelvű munkát, de eleinte még nem gondolta, hogy ő maga fogja megírni ezt a művet. Magyarországon érdemei elismerésül a Kisfaludy Társaság rendes és a Magyar Tudományos Akadémia külső tagjává választották. A könyv megjelenéséhez kapcsolódott egy párizsi levelező hasonló tartalmú híradása, amely szerint a francia fővárosban felolvasást tartottak Magyarországról, s az előadó, Alfred Julia¹⁴⁰ megbízható értesülésekkel rendelkezett hazánkról.¹⁴¹

A márciusi hónap vége felé további érdekes, az 1849-es évhez kapcsolódó eseményről adott hírt az *Egyetértés*, ugyanis „katonai ünnepély” címszó alatt tudósított a novarai csata évfordulójára rendezett laktanyai ceremóniáról. Három évtizeddel azelőtt „az osztrák hadsereg az olasz szabadsághősök felett sajnálatos diadalt aratott”, s ez alkalmából a tábori mise, a beszéd után felolvasták az elesettek névsorát, kiosztották a szokásos (pénz)jutalmakat, s végül a legénység az udvaron, a tiszti kar pedig a kaszinóban mulatott.¹⁴²

136 Uo.

137 Uo.

138 Sayous, Édouard (1842–1898) esszéíró, történész, teológus, aki bölcsészettudományi doktorátusa után teológiából is tudományos fokozatot szerzett. Petőfi műveinek hatására köteleződött el a magyar történelem és politika tanulmányozása mellett.

139 Egy francia író magyar történelmi műve. *Egyetértés*, 1880. március 21. [1].

140 Julia, Alfred (1827–1906) francia igazságügyminisztériumi tisztviselő, író.

141 Bariche: Francia felolvasás Magyarországról – és a jezsuiták. *Egyetértés*, 1880. március 28. [2].

142 Katonai ünnepély. *Egyetértés*, 1880. március 23. [2].; A katonai ünnepély. *Egyetértés*, 1880. március 24. [2].

A hónap utolsó napjaiban a lap hasábjain még visszaköszönt Petőfi emlékezete, hiszen a pozsonyi irodalmi körben egy róla szóló verset olvastak fel.¹⁴³ Továbbá a magyar kiadványok ausztriai terjesztésének megakadályozása körül március elején kipattant sajtóbotrány következményeként az újságírók is összefogtak. Az *Egyetértés* tudatta, hogy a hírlapírók egyesülete értekezletet tartott a kérdésben, majd kihallgatásra mentek a miniszterelnökhöz, akivel minden oldalról megtárgyalták a helyzetet.¹⁴⁴ A szerkesztőség is leköszölte a – *Koszorú* című lap engedélyével – Jókai Mórnak ugyanazt az írását, amely egy valamikor Arany Jánosnál történt vendégeskedésről szólt, s amely *A Honban* is napvilágot látott.¹⁴⁵

Kulturális sajtótudósítások

A társadalmi élet kulturális hátterét a hagyományosan főleg az irodalmi életre összpontosító újságok jelenítették meg, amelyek közül is végig meghatározó volt a *Fővárosi Lapok*. Az irodalmi napilap a politikai sajtóhoz hasonlóan követte a fontosabb időszerű történeteket, de azokból rendszerint csak a lényegét közölte. A kép teljességéhez tartozik, hogy a modern társadalom polgárságának hangadó részére, az értelmiségre általában a mindenkori hatalmat és kormányzatot érintő kritikai magatartás jellemző. Ez a tétel illik az akkori magyar tollforgatókra is, azaz a kulturális sajtó holdudvara többnyire ellenzéki beállítódású volt. A *Fővárosi Lapok* szerkesztősége is került a politikai jellegű megnyilvánulást, és a kiélesedni látszó kérdésekben inkább az egyezséghez vezető felületet képezték, emellett elsősorban az érdeklődésre számot tartó témák érzelmi, hangulati oldalát ábrázolta, elősegítve ezzel az olvasói azonosulást vagy elutasítást. A március 15-e nemzeti ünnepén túl, 1848 öröksége szellemében figyelemmel kísérte Petőfi Sándor emlékét, a Petőfi Társaságot, az egykori honvédeket és a sajtószabadsághoz fűződő ügyeket.

Az irodalmi napilap hasábjain az 1880-as márciusi hónapban először egy ausztriai tudósításban tűnt fel a forradalmi emlékezetet idéző megmozdulás,

143 „Petőfi Sándor emlékezete.” *Egyetértés*, 1880. március 25. [2].

144 A hírlapírói egyesület. *Egyetértés*, 1880. március 26. [1].

145 Jókai Mór: Egy nap Arany Jánosnál. *Egyetértés*, 1880. március 28. [1].

ugyanis a bécsi konzervatórium egyik tanára előadóestjén németül elszavalta Petőfi Sándortól *Az örült* című verset.¹⁴⁶ Később voltak olvashatók a magyar írók segélyegyletének támogatói és adományai.¹⁴⁷ S már a nemzeti ünnepre felkészítő hírek közé tartoztak a Petőfi Társaság felolvasóülésének¹⁴⁸ és a nagyváradi, valamint a kolozsvári megemlékezések beharangozói.¹⁴⁹ A *Fővárosi Lapok* közvetlenül március 15-e előtt két múltidéző írást is megosztott a nagyközön-séggel. Az egyik a forradalmat lángra lobbantó nemzedéket hozta közel az olvasóhoz, a másik a gyászos kimenetelű 1860-as koszorúzásról szólt. Az egykor mozgalmasabb közéletet élő irodalmár, Hiador, azaz Jámbor Pál¹⁵⁰ ifjúkorának kedves fejezetét jelenítette meg visszaemlékezésében.¹⁵¹ Az idő fátylát fellibben-tő sorok között felparázslott az egykor volt fiatalság, s köztük Petőfi Sándor lelkülete.

„Mindaz az emlék, mely az 1848 előtti időkből ered, kedves előttem, mert ama fiatal, vidám, láng-szívú és lánglelkű társaságba vezet, minő ma már nem létezik. [...]

Legkedvesebb emlékeim közé tartozik Petőfivel való első találkozásom. [...] Néhány napot töltvén Pesten, folytonosan együtt valánk Pálffy,¹⁵² Petőfi és én. Nem sokára társaságunk tetemesen szaporodott [...]

146 Petőfi-előadás. *Fővárosi Lapok*, 1880. március 6. 264.

147 A magyar írók segélyegyletének. *Fővárosi Lapok*, 1880. március 12. 289.; A magyar írók segélyegyletének. *Fővárosi Lapok*, 1880. március 14. 297.; A magyar írók segélyegylete. *Fővárosi Lapok*, 1880. március 25. 346.

148 A Petőfi-társaság. *Fővárosi Lapok*, 1880. március 13. 293.

149 Március tizenötödikét. *Fővárosi Lapok*, 1880. március 13. 294.

150 Jámbor Pál (1821–1897) római katolikus pap, költő, író. A szabadságharc idején a közoktatásügyi minisztériumban dolgozott, a francia száműzetésben segédkezett Petőfi műveinek átültetésében, majd az emigrációból hazatérve országgyűlési képviselő lett, az 1870-es évektől visszavonult.

151 [Jámbor Pál] Hiador: Egy kedves emlékem. (Régi papírjaimból.) *Fővárosi Lapok*, 1880. március 14. 296.

152 Pálffy Albert (1820–1897) ügyvéd, lapszerkesztő, író, politikus, a Magyar Tudományos Akadémia tagja.

Beszéltünk, vitakoztunk, eszméket cseréltünk, mert eszme több volt, mint étel, míg egyszerre valakinek az az ötlete támadt, hogy szavaljon el kiki egy darabot saját költeményeiből. [...]

Az »Óra« és »Két pisztoly« volt rendes étkezési helyünk, hol többnyire együtt ebédeltünk és vacsoráltunk szerényen, mint a minő tárcánk volt s mint az akkori tiszteletdíjak valának.

Társaságunkhoz tartozott Kecskeméthy Aurél¹⁵³ is, de a mint a gyűlde tagja lett, Petőfi barátsága egyszerre udvariasságba csapott át. Azontúl csak kurtán beszélt vele.

A társaság fűszere rendesen Lauka Gusztáv¹⁵⁴ volt, ki rózsaszínű kedélyével s józamatú élceivel mindenkit jókedvre hangolt. [...]

Mindamellet a központ Petőfi volt.

Bár ellenmondást nem igen szeretett, mindenki ragaszkodott hozzá. Ő pedig valamennyink közt legjobban ragaszkodott Pálffy Alberthez, ki elpusztíthatlan epigrammatikus élcei mellett mindig őszinte és derült volt. Nem bókolt senkinek s rostált mindenkit. És – a mi bizonyos arisztokratái külsőt kölcsönzött neki – mindennap fehér mellényben jelent meg. [...]

Mindennap uj meg uj ismeretséget kötöttem. A fiatalság ott volt, ahol Petőfi. Ő mindennap egy-egy uj költeménnyel s mindig szebbel lepett meg bennünket.

A boldog szünidő azonban hamar lejárt és én búcsút vettem azoktól, kiknek mindegyike tenyerén hordozta szívét. Petőfi elkísért az »Angol királyné« kapujáig, hol kezet akartam vele szorítani, de ő kézszorítás helyett feljött velem a felső emeletbe és ott maradt addig, mig a gőzhajóra csöngettek.

Letelepedvén egy divánra, beszélgettünk egész éjfélíg írókról és irodalmi dolgokról. [...]

153 Kecskeméthy Aurél (1827–1877) ügyvéd, újságíró. Pályája során dolgozott Bécsben is és Pesten is, de Bécsben érezte otthon magát.

154 Lauka Gusztáv (1818–1902) író, levéltáros, a Petőfi Társaság tagja.

Oh! ha e boldog napokat visszavarázsolhatnám! – Mi szép volt akkor előttünk a jövő! Szabadság lakott az utcán, a szívben, a sajtóban, a színpadon, a szószéken. Ez volt Magyarország tiszta hajnali kora.”

A másik írást, az 1860-as vérbefojtott temetői kivonulás lezajlását és annak tragikus következményeit Toldy Ferencről az *Egyetértés* is közreadta. De a *Fővárosi Lapok*nak már magyarázattal kellett ellátnia a naplórészletet az új nemzedék számára, ugyanis a „tüntetés” megnevezés egész addig nem volt használatban, mígnem 1860-ban a csoportosulást tiltó falragaszon meg nem jelent, előtte ugyanis a „demonstráció” kifejezés volt a közkeletű.¹⁵⁵

Azonban magáról a március 15-i ünnepségekről a korábbi évekhez képest meglehetősen szűkszavúan tudósított az irodalmi napilap a másnapi számban. A fővárosi rövid hírek közé került a budapesti megemlékezés,¹⁵⁶ és a vidéki kis színesek között volt olvasható a kassai lakoma, az aradi estély, a debreceni sírkertes kivonulás az emlékbeszéddel, szavalatokkal és énekekkel, az egri sírkoszorúzás utáni lakoma, és több alföldi város rendezvénye.¹⁵⁷ Viszont annál nagyobb teret kaptak a honvédek, hiszen a szerkesztőség megosztotta egy szolnoki levelezője aggodalmát afelől, hogy vajon a honvédegylet méltó emlékművet fog-e állítani a szabadságharc hőseinek a Budai Várban, továbbá a lap beszámolt a honvédmenház javára szervezett műsoros est eredményességéről.¹⁵⁸ Az újság összefoglalta a Petőfi Társaság felolvasóülését.¹⁵⁹ A forradalmi évforduló estéjén a Nemzeti Színház a *Figaró házasságát* tűzte színre,¹⁶⁰ ám mégsem az előadás sikere vívta ki a figyelmet, hanem a színházi jegyüzérkedés visszaszorítására tett intézkedés.¹⁶¹

155 Toldy Ferenc: Húsz év előtt. *Fővárosi Lapok*, 1880. március 14. 296.

156 Rövid hírek. Az egyetemi ifjuság. *Fővárosi Lapok*, 1880. március 16. 306.

157 Vidéki hírek. Március 15-dikét. *Fővárosi Lapok*, 1880. március 16. 307.

158 A honvédmenház. *Fővárosi Lapok*, 1880. március 16. 306.; A honvédmenház. *Fővárosi Lapok*, 1880. március 21. 330.

159 A Petőfi-társaság. *Fővárosi Lapok*, 1880. március 16. 306.

160 Színházi játékkrend. *Fővárosi Lapok*, 1880. március 14. 297.

161 A nemzeti színház. *Fővárosi Lapok*, 1880. március 16. 306.

Az irodalmi sajtó ünneputós számaiban szerepeltek a főváros más pontjain lezajlott megemlékezések: a honvédegylet leróttá kegyeletét a budai honvédek sírjánál koszorúzással, beszéddel, a *Himnusz* és a *Szózat* eléneklésével; a függetlenségpárti képviselők vacsorán vettek részt, és táviratot intéztek Kossuthoz; valamint a Kerepesi úti temetőben tartott tiszteletadásnál néhányan elénekelték a lengyel himnuszt is.¹⁶² A vidéki megmozdulások kapcsán ismertették a kolozsvári ünneplők színvonalas szervezését,¹⁶³ a nagyváradi közönség számára megtartott jelességeket, a pozsonyi Petőfi-vers szavalását.¹⁶⁴ A beszámolók kitértek a horvát fiatalok jótékony célú, esti multságára, vagyis hogy a teltházas rendezvény nagyon jó hangulatban zajlott le.¹⁶⁵ Ezenkívül visszaköszönt a honvédmenház javára tartott rendezvény műsorának dicséretével,¹⁶⁶ továbbá – *A Hon* mellett – megjelentették Neményi Ambrusnak a hírlapokról és a hírlapírásról tartott előadásának összefoglalóját.¹⁶⁷ A magyar hírlapok ausztriai forgalmazásának elutasítása még inkább a sajtóügyre vonta a figyelmet. A napilap is közzétette, hogy a hírlapírók egyesülete emiatt tanácskozást hívott össze.¹⁶⁸ Az újságírás iránti fokozott érdeklődés közrejátszhatott abban, hogy a kor elismert történésze, Szilágyi Sándor¹⁶⁹ a hét évvel azelőtt elhunyt zszurnalisztáról és egykori honvédtisztről, Urházy Györgyről¹⁷⁰ tartott emlékbeszédet a Magyar Tudományos Akadémián.¹⁷¹ A szerkesztőségi munkatárs előre bocsátotta:

„[...] kit bár inkább hazafiság és műveltség, mint hivatásszerű tehetőség tettek íróvá: nagyon megérdemli mégis, hogy neve és működése ne adassék át a feledésnek, mert nehéz időkben nagy buzgalommal szol-

162 A hétfői ünnepélyek. *Fővárosi Lapok*, 1880. március 17. 311.

163 Kolozsvártt. *Fővárosi Lapok*, 1880. március 17. 312.

164 Pozsonyban., Március 15-dikét. *Fővárosi Lapok*, 1880. március 18. 317.

165 A budapesti horvát ifjuság. *Fővárosi Lapok*, 1880. március 17. 311.

166 A honvédmenház javára. uo.

167 „A hírlapokról és hírlapírókról” uo.

168 A hírlapírók egyesülete. *Fővárosi Lapok*, 1880. március 21. 330.; A hírlapírók egyletének. *Fővárosi Lapok*, 1880. március 23. 336.

169 Szilágyi Sándor (1827–1899) történész, a Magyar Tudományos Akadémia tagja.

170 Urházy György (1823–1873) újságíró, író, országgyűlési képviselő, honvédtiszt, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja.

171 L.: Egy hírlapírónk emlékezete. (Akadémiai tárca.) *Fővárosi Lapok*, 1880. március 23. 334–335.

gálta karddal, tollal a hazát, lelkiismeretes komolysággal teljesítő a hirlapíró kötelességeit s becsületesen munkált közre a haza újjászületésén.”

Majd az összefoglaló zárógondolata tartalmazta az eszmei tanulságot:

„Nem fölösleges a mi korunkban oly hirlapírót emlegetni és dicsérni, ki a hirlapírás kötelességeit nagyon komolyan, lelkiismeretesen, önzetlenül teljesítő.”

A *Fővárosi Lapok* hasábjainak bizonyossága szerint a nagy idők egykori tanúit is tovább rostálta az idő. A szabadságharc egykori hadügyminiszterével baráti kapcsolatot ápoló, előkelő angol hölgy, aki időközben a Telekiekkel is rokonságba lépett, 1880 márciusában elhunyt,¹⁷² s rajta kívül még távozott az élők sorából egy vidéken élő földbirtokos, aki a függetlenségért katonaként harcolt.¹⁷³ Giuseppe Cassonét¹⁷⁴ Petőfi verseinek avatott tolmácsolóját régóta ágyhoz kötötte betegsége, de az értesülések alapján fáradhatatlanul dolgozott.¹⁷⁵ A nemzetközi kapcsolatok vonalán március vége felé az irodalmi újság közzétette a Finnországból hazakészülő ifj. Szinnyi József kinti fogadtatásának, a vendéglátás körülményeinek, rendezvényeinek részletekre kiterjedő leírását.¹⁷⁶ A nemzetközi íróvilág szervezkedése is újabb fejezethez ért, mert az 1878-as párizsi világi kiállítás idején már felmerült a testületbe tömörülés szándéka, de csak 1879-ben Londonban vált hivatalossá a megalakulás.¹⁷⁷ Azonban itthon a Magyar Írók és Művészek Egyesületében az éves közgyűlést a kölcsönös vádaskodások

172 A szabadságharc hadügyminiszterének. *Fővárosi Lapok*, 1880. március 21. 330.

173 Bárány Huszár Miklós. *Fővárosi Lapok*, 1880. március 20. 326. – Bárány Huszár Miklós (1831–1880) Szolnok megyei földbirtokos, egykori szabadságharcos honvédhadnagy, főhadnagyként vonult nyugalomba.

174 Cassone, Giuseppe (1843–1910) irodalmár, költő és műfordító. Részt vett az olasz függetlenségi mozgalomban, s miután hazatért, egyre súlyosbodó betegsége következtében mozgásképesége jelentősen korlátozódott, elveszítette szeme világát, ezért a költészetben keresett menedéket.

175 Petőfi olasz fordítója. *Fővárosi Lapok*, 1880. március 21. 331.

176 Magyar világ Finnországban. *Fővárosi Lapok*, 1880. március 25. 348.

177 A nemzetközi írói szövetség. uo.

tették hangossá, mivel az elmúlt egy évben nem volt semmilyen rendezvény, a hiányosságot a vezetőség a tagok érdektelenségével magyarázta, s mindezek után az ellenséges osztrák sajtókorlátozás nyomán körvonalazódó egységes álláspontot figyelmen kívül hagyva, külföldi lapok előfizetését szavazták meg.¹⁷⁸ Ám ettől függetlenül a *Fővárosi Lapok* értesítette olvasóit, hogy Huszár Adolf¹⁷⁹ hamarosan bemutatja a Múcsarnokban az aradi Petőfi-szobor mintáját.¹⁸⁰

A *Fővárosi Lapok* méltó gesztussal búcsúztatta a nemzeti érzelmek és a hazaszeretet 1880. évi márciusát. Az 1870-es években az orosz–török háború felszínre hozta az oroszellenességet, amelynek hátterében a közvélemény nehezményezése állt, amiért Oroszország segítséget nyújtott a magyar szabadságharc leverésében. Az ezt ellensúlyozó törökbarátság miatt népszerűbbek voltak az egzotikus Keletről szóló híradások. Ennek egy darabját adta közre a lap Beszédes Kálmántól,¹⁸¹ aki tapasztalt utazóként küldte haza beszámolóit a távoli Törökországból. A nemzeti ünnep évfordulóján a kint élő művészt hatalmába kerítették a hazafias gondolatok.¹⁸²

„Március 15-dikén azonban engemet is fölmelegített a hazaszeretet lángja. Kilovagoltam a ferikői fensikra, megnézni szabadságharcunk keleten kiszenvedett áldozatainak sírját. Mikor a múlt évben leírtam e sirkertet, hol néhány honfitársunk nyugszik, sajnálatomat fejeztem ki, hogy nemzeti újjászületésünk évforduló napján, az ő síremlékeiken a kegyelet legparányibb jelét sem találtam, noha Konstantinápolyban most is több tehetős magyar lakik. Ép mikor most a temetőbe értem, erős deszkából készült s megvasalt nagy szekrény elszállításával foglalkozott egy csomó ember. [...] Vagy nyolcvan lépésnyire tovább meg kellett állnom s alig hittem szememnek. A hóban kicsiny női cipők nyomait vettem észre, a Cseh Imre¹⁸³

178 Az írók és művészek társasága. *Fővárosi Lapok*, 1880. március 23. 337.

179 Huszár Adolf (1843–1885) szobrász.

180 A Petőfi-szobor. *Fővárosi Lapok*, 1880. március 25. 346.

181 Beszédes Kálmán (1839–1893) festő, rajzoló.

182 Beszédes Kálmán: Konstantinápolyi világ. *Fővárosi Lapok*, 1880. március 31. 364.

183 Cseh Imre (1805–1852) honvédszázados, Kossuth Lajosnak tolmácsolt, és tanította a politikust a török nyelvre.

százados (Kossuth tolmácsa) emlékoszlopán pedig szép babérfüzért. A majd két méternyi magas márványoszlopot a talajánál is babérmagok övezte, a levelek közt harminc olyan kaméliával, minőket csak a boszporusi ortakó-i kertészek képesek felmutatni. A márvány sarkophágon, melyet sokan (de hibásan) a Rákóczi Ferencének tartottak, néhány kamélia és egy halom borostyán-levél feküdt. A sarkophag mellett, II. Rákóczi Ferenc¹⁸⁴ hű orvosának: Langenthalnak sírkőlapján ismét gyönyörű babérmagok, tiz kaméliával. A Wesselényi József, a Szabó József és Hajdú Gábor sírkőlapjai szintén meg voltak koszorúzva. Ki gyakorolta itt a kegyelet nemes erényét? A görög kertész annyit mondott csak: »Reggel hét óra tájban bérkocsi állt meg a temető kapuja előtt; két urhölgy kopogtatott a kapun s az egyik tudtomra adta, hogy a magyar sírtelek néhány síremlékét akarják megkoszorúzni; a fiatalabbik befedett nagy kosarat vitt. Én segíteni akartam nekik, de ők nem engedték, pedig a nagy hóban nehezen tudtak haladni. Midőn eltávoztak, megjutalmaztak, bár nem tudom miért. Meghagyták, ne szóljak róluk senkinek.«

Azt hittem, hogy a február végén megalakult magyar egyesület tagjai küldték ki hölgyeiket a sírokhoz; de az egyesület ügyeit intéző férfiak magok is meglepetve hallgatták a szép hírt. Végre fölfedeztem, hogy a koszorúkat a már több év óta itt lakó özvegy Petrach Karolina urhölgy, a magyar szívesség példányképe és egy év óta szintén itt lakó széplelkű, kedves leánya Petrach Etelka kisasszony vitték ki. Ők, mint később elbeszéltek, olvasták tavalyi cikkemet s az hatott rájuk. A skutári-i angol temetőben nyugvó gróf Guyon Rikárd¹⁸⁵ síremlékét is meg akarták koszorúzni, de a szörnyen dühöngő szélvész feltartóztatta őket, s engem bíztak meg, hogy vigyem oda koszorúikat. El is vittem szívesen s a márványtenger partján fekvő gyönyörű sírkertben rá tettem amaz emlékre, melyen magyarul van felírva, hogy »Frankhon ivadéka, Angolhon születte, Magyarhon vitéze«, s hol a mi branyicskói hősünk 1856 óta nyugszik.

184 II. Rákóczi Ferenc (1676–1735) főnemes, a Rákóczi-szabadságharc vezetője, erdélyi fejedelem.

185 Gróf Guyon-Debaufre Richárd (1813–1856) az 1848–1849-es szabadságharc idején tábornok, rövid ideig vezérkari főnök és főparancsnok, majd török emigrációba kényszerült.

Utközben találkoztam Busch német s Sarell angol orvossal. Ez utóbbi jól ismerte gróf Guyont, mert a krimi hadjárat idejében vele együtt szolgált. Azt mondta róla, hogy az újabb kor történetének egyik legideálisabb alakja volt s viselt dolgait késő századok költői, mint mythoszt énekelhetnék meg.

A siremléken hagyva a két jó magyar hölgy koszorúját s lerajzolva a szép angol sírkertet és festői környezetét, a kadikói utolsó esti gőzössel tértem vissza Pérába. Későre járt az idő, midőn eme zajongó Babylonba értem, hol »jelen és jövő« a jelszó, míg én a multakra gondoltam [...]”

A vizsgálatba vont másik kulturális sajtó, a *Vasárnapi Ujság* csak hetente, hétvégén jelent meg, ezért többségében utólagos összefoglalások, értékelések szintjén tudott lépést tartani a közérdeklődésre számot tartó, napi eseményekkel. Az irodalmi jellegű írások mellett az általános műveltséget szélesítő, ismeretterjesztő közleményekkel szórakoztatta olvasóit, tehát a *Fővárosi Lapokénál* nagyobb kitekintést adott a nagyvilágra, amelyben a hétköznapi élet politikai szempontjai csaknem teljesen mellékesek voltak. Azonban a hetilapnak fontos szerepe volt a napi történések tágabb beágyazásában, az akkori jelen történelmi háttérének megjelenítésében, a történelmi tudat értelmezésében, és a kulturális, érzelmi azonosulást elősegítő átélhetőség biztosításában. A hetilap csak késedelemmel követte az általa fontosnak vélt eseményeket, s akkor is inkább a tényközlő híradás szintjén foglalkozott a különböző történésekkel. A többi újsághoz hasonlóan közvetítette a magyar kultúra eredményeinek nemzetköziesedését, vagyis értékelte a művek határon túli terjedését,¹⁸⁶ felfigyelt a szabadság eszméjével foglalkozó külföldi versekre, amelyekbe már beleszövődött a munkásköltészet,¹⁸⁷ üdvözölte Petőfi költői munkásságának bécsi népszerűségét,¹⁸⁸ közzétette a híres olasz nyelvész, Mezzofanti hagyatékában megtalált, magyar nyelvű rímekbe szedett bölcselkedéseit,¹⁸⁹ valamint tájékoztatta a nagyérdeműt

186 Magyar költői művek a külföldi irodalomban. *Vasárnapi Ujság*, 27. (1880. február 29.) 9. sz. 140.

187 Szabadság-költészet. uo.

188 Petőfi Bécsben. uo.

189 Mezzofanti magyar versei. uo.

a francia író, Alfred Julia magyar tárgyú regényének megjelenéséről, valamint egy párizsi színház magyar történetet bemutató zenés színdarabjáról.¹⁹⁰

Az 1880. esztendőben a szerkesztőség teljesen átsiklott a március 15-i nemzeti ünneplések felett, azonban megemlékezett az elmúlt évi árvízkatasztrófáról.¹⁹¹ Viszont egy fontos sajtó- és kultúrpolitikai eszmefuttatást osztott meg Kossuth Lajostól, aki szerint aligha lehetséges hatékonyan visszaszorítani a ponyvairodalmat.¹⁹² (A levelet az *Egyetértés* is közreadta.¹⁹³) Ennek ellensúlyozását képezte Petőfi költészete, akinek összes műveinek német fordítását – *A Hon* mellett – a *Vasárnapi Ujság* is ismertette,¹⁹⁴ majd kitért a Kossuth-iratanyag német kiadására,¹⁹⁵ és beszámolt a Petőfi Társaság felolvasóüléséről.¹⁹⁶ A napilapokban napvilágot látott, a forradalom emlékéhez köthető témák a hetilapban március végére, április elejére csúsztak, amikor is tudósított az Írók és Művészek Társaságának zajos közgyűléséről¹⁹⁷ és további terveiről,¹⁹⁸ az elhunyt honvédtisztek családtagjainak létesített segélyalap gyarapodásáról,¹⁹⁹ a párizsi előadásról, amely Magyarországot mutatta be. Később értesített az új, illusztrált Petőfi-kiadásáról,²⁰⁰ a magyar művek francia fordításáról²⁰¹ és a budapesti megjelenésű francia újság tervéről,²⁰²

190 Magyar tárgyú francia regény és operette. uo.

191 A szegedi katasztrófa. *Vasárnapi Ujság*, 27. (1880. március 14.) 11. sz. 173.

192 Kossuth a népies irodalomról. *Vasárnapi Ujság*, 27. (1880. március 21.) 12. sz. 185. – Az 1870-es évek végén Bodon József a ponyvairodalom ellen hirdetett harcot, s ezért elindította az igényesebb szórakoztató irodalom terjesztésére szánt, *Mulattató Ujságját*, amely azonban két évet sem élt meg. A lap megszűnte után a szerkesztő közzé tette Kossuthnak azt a levelét, amelyben a „turini remete” többek között kifejezte nagyrabecsülését a vállalkozás iránt, ennek kapcsán megírta, hogy a ponyvairodalommal nem az a baj, hogy olcsó, hanem az, hogy általában rossz, s mivel könnyű hozzájutni, úgy látta, hogy egy újság nem elegendő a színvonal emeléséért folytatott küzdelemhez. – Bodon József (1845–1908) novelláíró, a Petőfi Társaság tagja.

193 Kossuth a népies irodalomról. *Egyetértés*, 1880. március 21. [1–2].

194 Aigner Lajos. *Vasárnapi Ujság*, 27. (1880. március 21.) 12. sz. 189.

195 Kossuth iratai. uo.

196 A Petőfi Társaság. *Vasárnapi Ujság*, 27. (1880. március 21.) 12. sz. 190.

197 Az írók és művészek társasága. *Vasárnapi Ujság*, 27. (1880. március 28.) 13. sz. 211.

198 Az írók és művészek társaságában. *Vasárnapi Ujság*, 27. (1880. április 4.) 14. sz. 228.

199 A m. kir. honvédtisztek özvegyei és árvái ellátására. *Vasárnapi Ujság*, 27. (1880. április 4.) 14. sz. 229.

200 Az illusztrált Petőfiből. uo.

201 Magyar művek francia nyelven. uo.

202 Francia lap Budapesten. uo.

s végül megnyugtató fejleményekről számolt be a fővárosi Petőfi-szobor felállításáról.²⁰³ A lap március végétől elkezdte közölni Mezey József szabadságharcos visszaemlékezéseit.²⁰⁴ A francia vonatkozású közlemények kiemelésében pedig jelentős része lehetett az előző, 1879-es évben nyújtott, szegedieknek szánt segítségnek, s amelyet végül a magyarok is viszonzhattak.

Összegzés

Az 1880-as év március 15-ével kapcsolatos sajtóanyagát még erőteljesen átszötte az előző, 1879-es esztendőben a dél-alföldi vész és az ottani újjáépítés. A tragikus fordulat külföldi fogadtatása közrejátszhatott abban, hogy előtérbe került a magyar kultúra nemzetköziesítése, azaz szépirodalmi műveket fordítottak le, ismeretterjesztő előadásokat tartottak Magyarországról. Ugyanakkor hazai viszonylatban felerősödött a magyarosodást előnyben részesítő mozgalom.

A *Pesti Napló* a korábbi év rendkívüliségének elmúltával visszatért a lapban megszokott, elnagyolt hírközlési gyakorlathoz. A *Hon* jóval módszeresebben és körültekintőbben tárlta az egyes események előzményét, megvalósulását, lecsengését, míg az *Egyetértés* alkalmoszerű tudósításai egy kapkodóbb (felszínebb?) szerkesztőségi magatartást tükröztek. A különbség egyik oka, vélhetően, az előbbi újság kedvezőbb anyagi háttere. A *Hon* úgy érezte, hogy a március 15-e iránti lelkesedés forradalmi hevülete az ünnep minden évben ismétlődő szokásrendjében hagyományozódó tiszteletté szürkül, ezzel szemben az *Egyetértés* kitarított az emlékezetben szunnyadó tűz ereje mellett.

A kulturális sajtó pedig bővebben foglalkozott a történelmi közelmúlttal, naplórészletek és levelek közlésével tette lehetővé a szellemi örökség újbóli átélését, a vele való érzelmi azonosulás fenntartását. Korábban is megfigyelhető volt az a tendencia, hogy amikor a politikai újságokban gyengül az évfordulók

203 A Petőfi-szobor. *Vasárnapi Ujság*, 27. (1880. április 11.) 15. sz. 244.

204 [Mezey] Mezei József: Visszaemlékezések a szabadságharcra. Mezei József jegyzeteiből összeállította Bodon J. *Vasárnapi Ujság*, 27. (1880. március 28.) 13. sz. 198–202.; *Vasárnapi Ujság*, 27. (1880. április 4.) 14. sz. 218–222.; *Vasárnapi Ujság*, 27. (1880. április 11.) 15. sz. 234–238. és így tovább. – Mezey József (1823–1882) költő, festőművész és fényképész.

kapcsolása a mindennapi ügyekhez, akkor a kulturális lapok nagyobb terjedelemben foglalkoznak a történelmi idők felelevenítésével.

Edit Fabó: 15 March in 1880

ABSTRACT In the press material of the spring of 1880, the 1879 Szeged flood and the subsequent reconstruction of the city still recurred. The international aid that accompanied the disaster may have contributed to the increased promotion of Hungarian culture abroad and the growing movement in favour of Hungarianisation in the country. As for the commemorations of 15 March, of the political dailies surveyed, the centrist *Pesti Napló* returned to its usual, crude reporting practices, the systematic and careful pro-government coverage of *A Hon* showed that the revolutionary spirit had faded from the increasingly habitual celebrations, while the occasional reports of the opposition *Egyetértés* showed that the fire of the past still lurked in the memory. The cultural press (*Fővárosi Lapok*, *Vasárnapi Ujság*), on the other hand, dealt with the historical past in greater depth, publishing diary excerpts and letters to allow the spiritual heritage to be relived and emotional identification with it to be maintained. In other words, as had been observed earlier, once the interest of political newspapers in historical anniversaries waned, the editors of cultural newspapers devoted more time to the evocation of historical times.

KEYWORDS: internationalisation, Hungarianisation, compulsory homage, customary remembrance, historical memory, contemporary documents